

Güvenli İnternet Hizmeti Uygulaması'nın Yazılı Basında Sunumu: Haberlerdeki Aktörler ve Çerçevelemeler

Nurhan KAVAKLI

ankara üniversitesi, gazetecilik doktora öğrencisi
nkavakli@yahoo.com

Abstract

Covering Internet Filtering in Turkey: Actors and Frames in Newspapers

In 2011, Turkish regulatory agency, the Information and Communication Technologies Authority (BTK), carried out a regulation called the "Procedures and Principles for Safe Internet Service" that includes a centralized system for internet filtering in Turkey. The regulation which is also publicly known as "filtering internet access" or "internet censorship" has evoked heated debate among the public and criticism both in Turkey and abroad. Using content analysis and applying framing analysis, this study examines which actors and frames are present in four national Turkish newspapers' coverage of this issue. More particularly, the study is concerned with the discourses the actors use to frame the issue.

keywords: Safe Internet Service, framing analysis, print media, filtering Internet access, public sphere

Résumé

Présentation de l'Application de Service d'Internet Sécurisé en Turquie: Les acteurs et les encadrements dans la presse écrite

L'Application de Service d'Internet Sécurisé (ASIS) a été mise en pratique en 2011 par L'Association de Technologie d'Information et de Communication (ATIC) par un système central qui filtre la connexion d'Internet en Turquie. L'ASIS, également connue en public sous le nom de "l'application du filtrage d'Internet" ou "la censure d'Internet", a causé des débats tendus dans l'ensemble du pays et a suscité une opposition de la part du public, tandis qu'elle s'est exposée aux critiques des pays étrangers. Cette étude vise à analyser les acteurs et les encadrements utilisés dans les articles et les éditoriaux de quatre journaux nationaux comprenant les discussions, les données et les informations sur l'ASIS. Dans cette étude, qui vise principalement à analyser les discours utilisés par des acteurs afin d'encadrer le sujet, méthode d'analyse de contenu a été utilisée pour analyser les acteurs et les encadrements.

mots-clés : *L'Application de Service d'Internet Sécurisé, l'analyse du cadre, la presse écrite, l'application du filtrage d'Internet, l'espace public*

Özet

2011 yılında Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından Türkiye'de internete girişi merkezi bir filtreleme sistemiyle düzenleyen Güvenli İnternet Hizmeti Uygulaması (GİHU) hayata geçirildi. Kamuoyunda "internet filtre uygulaması" ya da "internet sansür" olarak da anılan GİHU, ülke genelinde ateşli tartışmaların yaşanmasına ve toplumsal bir muhalefetin doğmasına neden olurken, ülke dışından eleştirilerin de hedefi oldu. Bu çalışma dört ulusal gazetenin GİHU'ya ilişkin tartışma, bilgi ya da enformasyon içeren haber ve köşe yazılarında yer alan aktörleri ve kullandıkları çerçeveleri incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle gazetelerde yer verilen aktörlerin konuyu çerçevelemek için kullandıkları söylemleri incelemeyi hedefleyen bu çalışmada, aktörlerin ve çerçevelerin incelenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

anahtar kelimeler: *Güvenli İnternet Hizmeti Uygulaması, çerçeve analizi, yazılı basın, internete filtre uygulaması, kamusal alan*

Giriş

Toplumun bütününü ilgilendiren konu ve olayların kamuoyunca tartışılması sürecinin demokratik bir şekilde işlemesi modern toplumlar için önem taşımaktadır. Bu anlamda, basının kamusal alandaki tartışmaların demokratik niteliğine yaptığı etki ve katkı açısından merkezi bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Özellikle toplumsal tartışmaların odağındaki bir konunun basındaki tanımlanışı ve sunulduğu kimlerin ve hangi gerçeklik tanımlarının hâkim hale getirildiği ya da zayıflatıldığı toplumsal tartışmaların şekillenışı ve kanaatlerin oluşumu açısından önemlidir. Diğer bir anlatımla, belli bir toplumsal soruna dair anlam üretimi ve anlamı belirleme üzerine verilen toplumsal mücadele ve müzakere sürecinde basının toplumun farklı kesimlerinden kişilerin görüş ve yorumlarını ne denli görünür kıldığı dikkate değer bir önem taşımaktadır.¹ Türkiye'nin 2011 yılı gündeminde önemli bir yer tutan Güvenli İnternet Hizmeti Uygulaması (GİHU) toplumun bütününü ilgilendirilen bir uygulama olması ve büyük bir toplumsal muhalefete yol açması bakımından benzer nitelikte dikkate değer bir konudur. GİHU'ya ilişkin olarak yazılı basında toplumun farklı kesimlerin görüşlerine ne denli yer verildiğinin ortaya konmasını amaçlayan bu çalışmada hem haber/köşe yazılarında yer verilen aktörler hem de kullandıkları çerçeveler içerik analizi yöntemiyle incelenmektedir. Çalışmada sırasıyla ilk olarak, GİHU hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Ardından çerçeveleme kuramı üzerinde durulacaktır. Son olarak, çalışmanın araştırma evrenini oluşturan *Hürriyet*, *Sabah*, *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazetelerinden elde edilen bulgulara ve bunlarla ilgili sonuçlara değinilecektir.

Güvenli İnternet Hizmeti Uygulaması (GİHU)

Kamuoyunda "İnternette filtre uygulaması" olarak da anılan uygulama, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun (BTK)² alt birimi olan Sektörel Rekabet ve Tüketici Daire Başkanlığınca hazırlanmıştır. Kamuoyuna ilk kez 4 Mart 2011

1 Özellikle, yurttaşların kamusal alana katılımı bağlamında iletişimin, dolayısıyla da medyanın önemi birçok iletişim ve siyaset bilimci tarafından vurgulanmaktadır. Örneğin Dewey (1985) yurttaşların kamusal konuları sorgulayabilmelerinin ve iletişimde bulunabilmelerinin demokratik bir toplumun en temel gereği olduğunu söylemektedir. Kamusal alanı yurttaşın politik sürece girişi ve katılımı olarak ele alan Dahlgren (2012: 45) medya ve kamusal alan arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Diğer yandan, kamusal alan kavramını geliştiren Habermas, kamusal alanı bir söylemsel alan olarak ele almış ve onun iletişimsel boyutunu öne çıkarmıştır (Benhabib 1996: 251). Habermas her yurttaşın iletişime (söylem oluşumuna) eşit ve özgür bir şekilde katılımının gereğini vurgulamaktadır. Habermas'a göre böyle bir katılımıla gerçekleştirilecek müzakere sonucunda oluşacak söylemsel irade aracılığıyla siyasal iradenin ve sonuçta idari bir kararın etkilenmesi, toplumun ortak yararı lehine mümkün olabilecektir (Özbek 2004: 75-80; Doğanay 2003: 52-56). Diğer yandan, tekelleşme, ticarileşme, ya da totaliter devletlerin baskıları gibi nedenlerle medyanın siyasete yön verebilecek bir kamusal alana değil de siyasi ya da ekonomik iktidarların yön verdiği bir kamusal alana mı hizmet ettiği sorusu da gündeme getirilmekte ve medya ve kamusal ilişkisinin önemi bir başka bağlamda vurgulanmaktadır.

2 Düzenlemenin sahibi olan BTK, yasal olarak özerk yapıda bir kurumdur. Ancak kurumun tam bir özerkliğe sahip olmadığı ve kurumu siyasi iktidarın etki alanı içinde kalan düzenlemelerin var olduğu tartışma konusu olmaktadır.

tarihinde, BTK'nın web sayfasından duyurulan uygulamayı sonradan değişikliğe uğratan ikinci bir düzenleme daha yapılmıştır. "Güvenli Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar Taslağı" adı altında yayınlanan ilk düzenlemede, "Güvenli internet hizmeti" olarak adlandırılan uygulamanın yaklaşık altı ay sonra (22 Ağustos 2011'de) uygulamaya konulacağı bildirilmiştir.

Aslında tüm ülke genelinde ve tek merkezden internete uygulanacak bir filtreleme sistemi olan GIHU yönetmelikte şöyle tanımlanmaktadır: "Abonelerin talebi üzerine bu Usul ve Esaslar kapsamındaki işletmeciler tarafından sunulmak zorunda olan, alan adı, IP ve port listesi üzerinden seçilen profile göre sunulan filtreleme hizmeti".³ Bu ilk düzenleme ile ülkede internete erişim sadece dört kullanıcı profili üzerinden olanaklı hale getirilmektedir. Bunlar, "aile profili", "çocuk profili", "yurtiçi internet profili" ve "standart profil" olarak adlandırılmıştır. İlk üç profilden birini kullanmak isteyen internet abonesi, o profile erişimi engellenen (o filtrenin engellediği) internet sitelerine erişemeyecektir. Filtrelerin engellendiği sitelerin hangileri olacağı kurum tarafından belirlenecek ve bu sitelerin listesi işletmecilere⁴ bildirilecektir. Listeler düzenli olarak yenilecektir. Yönetmelikte güvenli internet hizmeti almak istemeyen kullanıcıların standart profil üzerinden internet erişimini gerçekleştireceği belirtilmektedir.

Kamuoyuna duyurulmasının ardından, toplumun değişik kesimlerinde geniş yankılar uyandıran ilk düzenleme, özellikle sivil toplum örgütleri tarafından yoğun bir tepkiyle karşılaşmıştır. IPS İletişim Vakfı BİANET, 13 Nisan 2011 tarihinde "yürütmenin durdurulması" talebiyle Danıştay'a dava açarken, internet üzerinden örgütlenen binlerce kişi, düzenlemenin bir sansür olduğu gerekçesiyle 15 Mayıs 2011 tarihinde başta Taksim olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde protesto yürüyüşü yapmışlardır. Yoğun tepkilerin ardından, BTK uygulamaya temel teşkil eden "Güvenli İnternet Hizmeti"ne İlişkin Usul ve Esaslar Taslağı'nı yeniden düzenleme yoluna gitmiştir. Önceden üç olarak belirlenen filtre sayısı "çocuk profili" ve "aile profili" olmak üzere ikiye indirilmiştir. Uygulamanın önceden açıklanan başlatılma tarihi olan 22 Ağustos 2011 üç aylık bir test sürecinin başlangıç tarihi olarak değiştirilmiştir. Düzenlemenin tam olarak uygulamaya geçirilme tarihi ise 22 Kasım 2011 olarak belirlenmiştir. İlk yönetmelikte yapılan değişiklikler sonrasında tepkiler, yoğunluğunda bir azalma görülmeyle birlikte, sonlanmamıştır. Örneğin, düzenlemede yapılan değişiklikleri yeterli görmeyen Alternatif Bilişim Derneği yürütmenin durdurulması için konuyu mahkemeye taşımıştır. Nihayetinde GIHU 22 Kasım 2011 tarihinde tüm yurt genelinde başlatılmıştır ve halen devam etmektedir.

3 Burada belirtilen işletmeciler ise şöyle tanımlanmıştır: "Mobil telefon hizmeti sunan işletmeciler dâhil internet erişim hizmeti sunan işletmecileri ve Türk Telekomünikasyon A.Ş." Bkz. "İnternetin Güvenli Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar", <http://akgul.bilkent.edu.tr/BTK/BTK-guvenli-internet.pdf>, 22.07.2011.

4 Bkz. Dipnot 3.

Çerçeveleme Kuramı

Çerçeveleme kuramının temel önermesi, belli bir konuya birçok farklı bakış açısıyla yaklaşılabilmesi ve belli bir konunun birden çok düşünce ya da değere yönelik anlamlar içerecek şekilde yorumlanabileceğidir. Çerçeveleme de insanların bir konuya dair belli bir kavrayış geliştirdikleri ya da var olan düşüncelerini değiştirdikleri süreçlerle ilgilidir (Chong ve Druckman 2007: 104). Çerçeve kavramı ise, genel olarak, toplumsal bir gerçekliğin sunumu ve alınması sürecine etki eden farklı gerçeklik tanımları, şemaları ya da ilkeleri anlamında kullanılan bir kavramdır (Scheufele 1999: 106; Entman 1993: 52-143; Gitlin 1980: 6). Sosyal bilimlerin birçok alanında hem analitik hem de betimleyici amaçlar için olarak yaygın olarak kullanılan (Snow ve Benford 2000: 611) kavramın ilk tanımı antropolog Gregory Bateson tarafından, 1952 yılında yayınlanan bir çalışmada yapılmıştır. Bu tanıma göre çerçeve kavramı, belli bir görüşü içeren ya da belli bir görüşü dışlayan mesaj ya da anlamlı hareket grubu olarak tanımlanmaktadır ve kişilerin sahip oldukları bu çerçeveler aracılığıyla olayları algıladıkları ve yorumladıkları belirtilmektedir (Bateson, 1972: 186 - ilk baskı 1952). Çerçeve analizi yaklaşımının kurucusu sosyolog Ervin Goffman da (1974) kavramı benzer şekilde ele almış çerçeveyi gerçekliğin algısı ve temsiline rehberlik eden temel bilişsel yapılar olarak nitelendirmiştir.

Çerçeve kavramı medya ve iletişim alanına ilk olarak Shonta Iyengar (1991) tarafından uyarlanmakla beraber, alanda öne çıkan ve takip edilen çalışmaların sahibi Robert Entman olarak gösterilmektedir. Entman'ın yaygın olarak bilinen tanımlamasına göre çerçeveleme "algılanmış bir gerçekliğin belli bazı yönlerini seçmek ve onları belirli bir sorun tanımlamasını, ahlaki değerlendirmeyi, yorumlamayı ve/veya tavır alma önerisini destekleyecek şekilde bir iletişimsel metinde daha çok öne çıkarmaktır" (1993: 52). Entman çerçevelerin nasıl işlediğini göstermek için çerçevelerin işlevlerini dört başlık altında toplamıştır. Bunlara göre çerçeveler: (1) Sorunları tanımlar (2) Nedenleri tanımlar (3) Ahlaki yargılarda bulunur (4) Çözüm önerir (Entman 1993: 52).

Çerçeve analizi medya çalışmalarında da yaygın olarak kullanılmakla beraber analizin ilgi odaklarında farklılıklar görülebilmektedir. Bununla birlikte, genel olarak yapılan çalışmalarda haber üretim sürecinin yapısal özellikleri üzerine odaklanıldığı söylenebilir. Profesyonel gazetecilik normlarının -kurumsal düzenleme ve işleyiş kalıpları, haber kaynaklarıyla olan ilişkiler vb.- etkilerinin haber üretim pratiklerine ve dolayısıyla da medya çıktısı olan metinlerin içeriğine olan etkileri, bu metinlerdeki 'medya çerçeveleri' olarak adlandırılan çerçevelerin analizi aracılığıyla anlaşılmaya çalışılmaktadır. Medya tarafından olayları yorumlaması için izleyici/okuyucuya sunulan şemalar (Scheufele 1999: 106) olarak da tanımlanan medya çerçeveleri, haberdeki merkezi bir düzenleyici düşünce ya da bir anlatım çizgisi olup, konunun/sorunun özünün ne olduğunu ve çatışmanın ne hakkında olduğunu ortaya koyan gerçeklik tanımlarıdır (Gamson ve Modigliani 1989: 143). Medya araştırmalarında çerçeve analizinin diğer bir ilgi

odağını ise medya ürünlerinde kullanılan çerçevelerin okur/izleyici üzerine olan etkileri oluşturmaktadır ve okur/izleyicinin sahip olduğu kültürel farklılıkları da içeren 'bireysel çerçevelere' olan etkisi ele alınmaktadır.

Çerçeve analizinin kullanıldığı diğer bir çalışma alanı, 1980'lerin ikinci yarısından sonra ortaya çıkan toplumsal hareket çalışmalarıdır. Verilerin yine medya metinlerinden elde edildiği, toplumsal hareket araştırmalarında da medyada gerçeğin sunumu ve haberlerin algılanması gibi düzeylerle ilgilenilmekle birlikte, asıl ilgi toplumsal hareketleri yürüten aktörlerin anlam oluşumu sürecindeki rolü üzerinedir. Toplumsal muhalefet araştırmacıları, çerçevelemeyi anlamların ve düşüncelerin harekete geçirilmesinin üretimi üzerinde verilen bir mücadele olarak görmektedirler. Sivil toplum örgütleri/üyeleri, aktivistler ve toplumsal hareketler bu mücadelede anlamı belirleme potansiyeli olan aktörlerdir (Benford ve Snow 2000). Bu bakış açısına göre, toplumsal hareketler mevcut ideolojilerden ya da yapısal düzenlemelerden otomatik olarak yükselmiş düşünce ve anlamların taşıyıcıları olarak ele alınmaz. Bunun ötesinde toplumsal hareket aktörleri anlam üretiminde aktif olarak yer alarak, toplumdaki seçmenler, muhalifler, taraf olmayanlar ya da gözlemciler için anlam üreten kişiler olarak görülmektedir (Snow ve Benford 1988). "[Aktörler] yoğun bir şekilde medya, yerel yönetimler ve devlet ile birlikte anlamlandırma politikalarına müdahil olmaktadır" (Hall, 1982'den aktaran Benford ve Snow 2000: 613).

Bu bağlamda, medya çerçevelerinin (medya tarafından okur/izleyicilere sunulan ve ağırlıklı olarak haber üretim sürecinin yapısal özelliklerine bağımlı olan çerçeveler) söz konusu olduğu durumlarda bile, bu çerçevelerin etkilenmesi için bir mücadelenin verildiği/verilebileceği bir durumun kabulü söz konusudur.⁵ Entman da özellikle politik bir haber metninde öne çıkabilmek için birbiriyle ve gazetecilerle rekabet halinde olan aktör çerçevelerinin varlığına işaret ederek, bunları içeren farklı analiz düzeyleri olabileceğine dikkat çekmiştir:

"Çerçeveleme... politik gücün etkinleştirilmesinde büyük bir rol oynamaktadır ve bir haber metnindeki çerçeve güç etkisidir - metinde egemen olmak için yarışan çıkarların ya da aktörlerin kimliklerini göstermektedir. Belli bir konuya ilişkin söylem alanının sınırlarını ve güçler oyununu gösteren birçok haber metni bir analiz düzeyinde homojen çerçeveleme olduğunu sergilerken diğer bir analiz düzeyinde rekabet halindeki çerçeveleri gösterir" (1993: 55).

Medyada yer verilen/alan aktör çerçevelerinin önemi, toplumsal bir konunun/sorunun kamuoyunca tartışıldığı söylem alanının sınırlarını etkileme özelliği açısından ortaya çıkmaktadır. Gerhards ve Schafer (2010) aktörlerin kullandıkları çerçevelerin söylem alanını genişletici bir etkisi olabileceği gibi, bazı görüşleri dışlamak yoluyla daraltıcı bir etkisinin de olabileceğini söylemektedir: "Eğer

5 Farklı yaklaşımlara ve çalışmalara göre medya çerçeveleri ve bireysel çerçevelerin bağımlı ve bağımsız değişken olarak ele alındıkları durumları gösteren bir çalışma için bkz. (Scheufele 1999).

aktörler bir konuyu çok başarılı bir şekilde çerçeveselerse, söylemsel olarak mümkün olana sınır getirebilirler ve bir eylem için mümkün olan seçenekleri daraltabilirler” (151). Yazarlara göre, özellikle katılımcı kamusal alan modeli açısından olması gereken tam da bu durumun tersidir. İletişim açık olmalıdır ve farklı türden çerçeveleri içermelidir. Bu çalışmada da, GİHU’ya dair bilginin ve enformasyonun aktarılması sürecinde seçilmiş dört ulusal gazetenin hangi aktörlere yer verdiği ve bu aktörlerin kullandıkları çerçevelerin neler olduğu incelenecektir.

Yöntem

Bu çalışmada genelde yazılı basın, özelde ise *Hürriyet*, *Zaman*, *Sabah* ve *Cumhuriyet* gazetelerinin, GİHU’ya dair tartışmalarda, sivil toplum başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerine ve düşüncelere ne denli açık olduğu ve yurttaşların kamusal alana katılımına ne denli aracılık ettiği sorularının yanıtları aranmıştır. Ek olarak, yazılı basında GİHU’ya ilişkin hangi söylemlerin daha ağırlıklı olarak yer aldığı sorusunun da yanıtının ortaya konmasına çalışılmıştır. Bu amaçla, adı geçen gazetelerin GİHU’ya dair haber ve yazılarında yer alan aktörler ve bu aktörlerin konuya dair yaklaşımlarını ortaya koyarken kullandıkları çerçeveler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi bir metinden hareketle (ya da anlam taşıyan herhangi bir şeyden) onun kullanım bağlamlarına ilişkin geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan bir yöntemdir (Krippendorf 2004: 18). İçerik analizi genel olarak önceden belirlenmiş çözümlenme kategorilerine göre iletişim içeriğinin sistematik olarak sınıflandırılması şeklinde gerçekleşmektedir (Traudt 2005: 22). İletişim sembollerinin ya da elementlerinin incelenmesi önceden belirlenen bu çözümlenme kategorileri (örneğin konu, aktör, biçim vb.) aracılığıyla yapılır (Geray 2006: 149). Sayısal değerlere dayanan içerik analizinde bu kategoriler incelenen veri üzerinde saymanın nerede yapılacağını göstermektedir ve bir tür ölçüm birimidir.

Çalışmada örneklem olarak *Hürriyet*, *Sabah*, *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazeteleri belirlenmiştir. Ana akım gazeteler olarak da kabul edilen *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerin seçilmesindeki en önemli ölçüt tirajlarının yüksekliğidir (Bkz. Basın İlan Kurumu 2011). Tirajlarının yüksekliğinden hareketle, bu gazetelerin GİHU’ya ilişkin kamuoyundaki tartışmaları potansiyel olarak etkileme gücünün yüksek olacağı varsayılmıştır. Diğer yandan tirajları bu denli yüksek olan bu gazetelerin sivil toplum başta olmak üzere toplumundaki farklı aktörlere ve farklı düşüncelere ne denli açık olduğu ve böylece yurttaşların kamusal alandaki tartışmalara katılımına ne denli aracılık ettiğinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Seçilen diğer iki gazete *Cumhuriyet* ve *Zaman* gazeteleridir. Tirajı yüksek olmamasına karşın *Cumhuriyet* gazetesi mevcut siyasal iktidara muhalif bir çizgide yayın yapmaktadır ve merkez-sol ideolojiye sahip bir gazetedir. Tirajı *Cumhuriyet’e* göre daha yüksek olan *Zaman* gazetesi ise mevcut siyasi iktidara yakın bir çizgi izleyen ve muhafazakâr-sağ ideolojiye sahip bir gazete konumundadır. Her iki gazete de GİHU’ya ilişkin kamusal alandaki tartışmalara farklı perspektifler getirebilecek marjinal aktör ve söylemleri kamusal alana taşıma potansiyelleri

yüksek gazeteler olarak görüldükleri için çalışmaya dahil edilmişlerdir.

Çalışmanın analiz dönemi 11 aylık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Tüm gazetelerin günlük (kağıt) nüshaları, ekleri de dâhil olmak üzere uygulamanın kamuoyuna duyurulduğu Mart 2011'den başlanarak Ocak 2012 tarihine kadar taranmıştır. GİHU'ya ilişkin çıkan her türlü haber ve köşe yazısının içeriği analize dâhil edilmiştir. Aktörlerin kullandıkları yorum çerçevelerinin analizinin daha anlamlı hale getirilebilmesi amacıyla gazetelerin içeriğinde yer alan aktörler hem nitel hem de nicel olarak analiz edilmiştir.

Gazetelerde Yer Alan Aktörler

Gazetelerde yer alan aktörler⁶ başlığı altında, GİHU ile ilgili içerikte yer alan aktörlerin niteliğine ve sayısal dağılıma bakılmıştır. Gazetelerde yer verilen aktörler 22 gruba ayrılmışlardır.⁷ Bunlardan bazılarının ortak özelliklerine vurgu yapabilmek amacıyla kategorik olarak belli üst başlıklar altında da gruplandırılmıştır. Bunlar "politikanın merkezinde yer alan aktörler", "politikanın çevresinde yer alan aktörler", "ekonomik aktörler" ve "uluslararası aktörler"dır. Politikanın merkezinde yer alan aktörler üst kategorisinde, GİHU ile ilgili karar alma ve uygulama sürecini belirleme açısından politik ve yasal güce sahip aktörlere yer verilmiştir. Politikanın çevresindeki aktörler kategorisinde doğrudan yasal bir yetki ya da güce sahip olmamakla birlikte, kamusal alanda yürüttükleri tartışmalar, eylemler vb. aracılığıyla hükümet ve meclis üzerinde baskı kurabilecek ve böylece GİHU ile ilgili karar alma süreçlerini etkileyebilecek aktörlere yer verilmiştir. Ekonomik aktörler ise ekonomik düzeyde varlık gösteren figürleri kapsamaktadır. Uluslararası aktörler, GİHU ile ilgili belli bir yaklaşım sergileyen Türkiye dışındaki yabancı politikacıları, bürokratları, uluslararası örgütleri ve yabancı STK/toplumsal hareketler ve basını kapsamaktadır. Bunların dışında, herhangi bir alt ayırımın olmadığı (yapılmasını analitik açıdan gerektirmeyen) kategorik ayrımlar düzenlenmiştir. Bunlar; akademisyenler, gazeteciler, blog yazarı/forum yazarı, okuyucular ve diğer kategorileridir.

İncelenen gazetelerde GİHU ile ilgili haber/köşe yazılarının sayılarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir: *Zaman*: 42; *Cumhuriyet*: 40; *Hürriyet*: 42 *Sabah*: 40. İçeriklerde yer alan aktörlerin oransal dağılımı açısından ise özellikle *Zaman*, *Sabah* ve *Hürriyet* gazeteleri arasında önemli benzerliklerin olduğu dikkat çekmektedir (Bkz. Tablo 1).

6 Haber metnine konu olan olay, durum ve olguda yer alan kişiler haberin aktörleri diye adlandırılır. Haberın aktörü bir fikri, yorumu dile getiren kişiler olabildiği gibi, bilginin ve enformasyonun geldiği kaynak da olabilmektedir. Bkz. (MEB 2011).

7 Aktör grupları belirlenip, kategorilere ayrılırken Gerhards ve Schafer'in (2010) "Is the Internet a Better Public Sphere? Comparing Old and New Media in the US and Germany" adlı makalesinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte, tüm gazeteler bir ön okumadan geçirilip, bir döküm çıkarılmış ve aktör grupları çalışmanın özgünlüğüne uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. Aktör çerçevelerine dair kategoriler de aynı şekilde düzenlenmiştir.

Tablo 1: Aktörler (%)

	<i>Sabah</i>	<i>Hürriyet</i>	<i>Cumhuriyet</i>	<i>Zaman</i>
Politikanın merkezinde yer alanlar	36.0	34.4	19.0	36.0
Yürütme (hükümet, bakanlıklar)	8.0	11.5	1.6	11.5
Yasama	-	4.9	7.9	1.7
BTK	28.0	18.0	7.9	22.8
Diğer politik aktörler	-	-	1.6	-
Politikanın çevresinde yer alanlar	10.0	27.9	30.2	16.4
STK/toplumsal hareketler	6.0	9.9	15.9	11.3
Sanatçılar	-	11.5	3.2	-
Bilişim/internet/teknoloji dernekleri	-	4.9	11.1	1.7
Meslek odaları/birlikleri	4.0	-	-	1.7
Diğer sivil toplum aktörleri	-	1.6	-	1.7
Ekonomik aktörler	2.0	3.3	1.6	3.4
İnternet servis sağlayıcılar	2.0	3.3	1.6	3.4
Diğer ekonomik aktörler	-	-	-	-
Uluslararası aktörler	8.0	4.9	1.6	9.8
Yabancı basın	-	-	-	-
Yabancı politikacılar	-	-	1.6	1.7
Yabancı STK/toplumsal hareketler	2.0	3.3	-	4.7
Uluslararası ya da ulusüstü örgütler	2.0	1.6	-	1.7
Uluslararası şirketler	4.0	-	-	1.7
Diğer uluslararası aktörler	-	-	-	-
Akademisyenler	2.0	1.6	11.1	3.3
Gazeteciler	40.0	27.9	34.9	27.8
Blog yazarı/forum yazarı	-	-	1.6	-
Okuyucular	2.0	-	-	3.3
Diğer	-	-	-	-
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Üç gazetede dağılımdaki benzerliğin en net görüldüğü aktör kategorilerinin başında politikanın merkezinde yer alan aktörler gelmektedir. *Zaman* ve *Sabah* gazeteleri aynı orana sahip iken (yüzde 36.0), *Hürriyet* az bir farkla (yüzde 34.4) bu gazetelere yaklaşmıştır. *Cumhuriyet* ise söz konusu kategorideki aktörlere daha düşük bir oranda (yüzde 19.0) yer vermiştir. Yukarıda anılan oransal dağılımdaki benzerlikler büyük ölçüde politikanın merkezinde yer alan aktörler kategorisinin alt-aktör gruplarında da kendini göstermektedir. BTK'yı temsil eden aktörlerin oranlarının yüksekliğinde yine *Zaman* (yüzde 22.8) ve *Sabah* (yüzde 28.0) benzerlik göstermektedir. *Hürriyet* bu gazetelere yakın bir orana (yüzde 18.0) sahip iken, *Cumhuriyet* radikal bir şekilde BTK'ya çok daha az oranda (yüzde 7.9) yer vermiştir. Ancak tüm gazetelerde yer alan konuyla ilgili bürokratlar aynı kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler çoğunlukla BTK Başkanı Tayfun Acarer ve BTK Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı İnternet Daire Başkanı Osman

Nihat Şen'dir. Yürütme grubu aktörleri için de benzer bir durum söz konusudur. *Hürriyet* (yüzde 11.5), *Sabah* (yüzde 8.0) ve *Zaman* (yüzde 11.5) birbirleriyle aynı ya da yakın oranlara sahiptirler. *Cumhuriyet* gazetesi ise sadece yüzde 1.6 oranında yürütme grubundaki aktörlere yer vermiştir. Gazeteler genelinde öne çıkan yürütme grubu aktörleri ise Bülent Arınç, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım ve Ulaştırma Bakanlığı İnternet Kurulu Başkanı Serhat Özeren'dir. Yasama grubunda yer alan aktör dağılımında ise gazeteler arasında farklılıklar görülmektedir. Bu gruba en çok *Cumhuriyet* (yüzde 7.9) ve *Hürriyet* (yüzde 4.9) gazeteleri yer verirken, *Sabah* gazetesinin hiç yer vermediği görülmektedir. Öne çıkan isimler ise CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve CHP milletvekili Emrehan Halıcı'dır. Sadece *Cumhuriyet* gazetesindeki diğer politik aktörler grubunda ise hükümette ve mecliste bulunmayan TKP yer almaktadır ve GİHU'ya yönelik protesto haberleri kapsamında gazetede görünürlük kazanmıştır.

Politikanın çevresinde yer alan aktörler kategorisinin yüzde 30.2 ile en yüksek orana sahip olduğu gazete *Cumhuriyet*'tir. STK/toplumsal hareketler grubu bu kategorinin yarı değerini (yüzde 15.9) oluşturmaktadır. GİHU'ya muhalif söylemleri dile getiren İnternetime Dokunma Platformu ve Alternatif Bilişim Derneği bu aktör grupta sıklıkla görünen aktörlerdir ve ifadelerine diğer gazetelere oranla *Cumhuriyet*'te daha geniş yer ayrılmıştır. *Hürriyet* yüzde 27.9'lük bir oranla politikanın çevresinde yer alan aktörler kategorisinin ikinci en yüksek olduğu gazetedir. Bu oran ilk bakışta yüksek görünmekle birlikte bu kategoride yer alan STK/toplumsal hareketlerin oranı düşüktür (sadece yüzde 9.9). *Hürriyet*'te söz konusu kategorinin yüksek olmasının en önemli nedeni bir alt aktör grubu olan sanatçıların yüzde 11.5 gibi yüksek bir orana sahip olmasıdır. Bu kişilerin arasında Serra Yılmaz, Haluk Levent, Gülben Ergen, Şebnem Bozoklu gibi isimler yer almaktadır. *Cumhuriyet* gazetesinde ise sanatçı aktör grubu daha düşüktür (yüzde 3.2) ve özellikle protesto eylemleri katılımcıları olan sanatçılar yer almaktadırlar. *Hürriyet* gazetesinde STK/toplumsal hareketler aktörlerin yer aldığı haberler ise genel olarak İnternetime Dokunma eyleminin yer verildiği haber ve köşe yazılarıdır. Dört gazete sıralamasında politikanın çevresindeki aktörlere en çok (yüzde 16.4) yer veren üçüncü gazete *Zaman*'dir. STK/toplumsal hareketlerin oranı yüzde 11.3 olmakla birlikte, bunlar büyük ölçüde GİHU'yu destekleyen Aileyi Koruma Derneği (AKODER), Yeşilay Cemiyeti, İnsani Değerler ve Demokrasi Platformu temsilcileridir. *Sabah*'ta ise politikanın çevresinde yer alan aktörlerin oranı sadece yüzde 10'dur ve STK/toplumsal hareketler grubunun oranı yüzde 6'da kalmıştır. İnternetime Dokunma Platformu ve Alternatif Bilişim Derneği bu grupta öne çıkmaktadır. Bilişim/İnternet/teknoloji dernekleri sadece *Cumhuriyet* (yüzde 11.1), *Hürriyet* (yüzde 4.9) ve *Zaman* (yüzde 1.7) gazetesinde yer alabilmişlerdir. *Cumhuriyet*'te başkanlığını Prof. Dr. Mustafa Akgül'ün üstlendiği İnternet Teknoloji Derneği öne çıkarken, *Hürriyet*'te başkanlığını bir işadamı olan Faruk Eczacıbaşı'nın yaptığı Türkiye Bilişim Vakfı öne çıkmaktadır. Bunların her ikisi de GİHU'ya karşı eleştirel tavır sergileyen kurumlardır. Meslek

odaları/birliklerini temsil eden aktörler ise sadece *Zaman* (yüzde 1.7) ve *Sabah* (yüzde 4.0) gazetelerinde yer almışlardır. *Zaman*'da bu grupta İnternet Medyası Derneği yer almaktadır ve GİHU'ya karşı olumludur. *Sabah*'ta yer alanlar ise Serbest Telekomünikasyon İşletmeleri Derneği ve Türk Mühendis Odaları ve Birliği'dir ve yaklaşımları eleştireldir.

Gazeteciler her dört gazetenin içeriğinde de çok önemli bir yer kaplamaktadır. Yüzde 40'lık bir oranla gazetecilerin en yüksek olduğu gazete ise *Sabah* gazetesidir. *Sabah*'taki gazeteciler arasında en öne çıkan isim Nazlı İlıcak'tır. GİHU'yu destekleyen İlıcak, konuyla ilgili tartışmaları sıklıkla köşesine taşımaktadır. Tartışmalarda kamuoyunun doğru bilgilendirilmediğinden yakınan İlıcak'ın kamuoyunu doğru bilgilendirmek için köşesine konuk ettiği isimler ise sadece BTK temsilcilerinden oluşmaktadır. Mehmet Barlas, Timur Sır, Şeref Oğuz, Haşmet Babaoğlu konuyla ilgili yazan diğer gazetecilerdir. İçeriğinde en çok gazetecinin (yüzde 34.9) yer aldığı ikinci gazete *Cumhuriyet*'tir. Tunal Türkoğlu, Emre Kongar, Bekir Coşkun ve Özgen Acar bu gazetede önemli köşe yazarı gazetecilerdir ve muhalif görüşleriyle dikkat çekmektedirler. *Hürriyet* (27.9) ve *Zaman* (27.8) gazetesinde yer alan gazetecilerin oranları hemen hemen aynıdır. Ancak bununla birlikte *Hürriyet* gazetesindeki köşe yazarı gazeteciler genel olarak muhalif bir duruş sergilerken (örn: İsmet Berkan ve Mehmet Y. Yılmaz), *Zaman*'daki gazeteci ve yazarların GİHU'ya yönelik yaklaşımların olumlu olduğu görülmüştür.

Akademisyenler, *Cumhuriyet* gazetesinin içeriğindeki önemli bir aktör grubunu oluştururken, diğer gazetelerde sayıları bir ya da iki ile sınırlı kalmıştır. *Cumhuriyet*'te en sık görünen akademisyen Prof. Dr. Mustafa Akgül'dür. Ekonomik aktörler ise her dört gazetede de diğer aktör kategorilere göre oldukça düşük oranlara sahiptirler ve genelde aynı isimlerden (TTNET Genel Müdürü Tahsin Yılmaz'dan ve Türk Telekom CEO'su Hakan Kanafani) oluşmaktadır.

Uluslararası aktörler kategorisinin en yüksek orana sahip olduğu gazeteler sırasıyla *Zaman* (yüzde 9.8), *Sabah* (yüzde 8.0) ve *Hürriyet* (4.9) gazeteleridir. Bu oranın görece yüksekliğinin en önemli nedeni, gazetelerin Anonymous adlı aktivist grubun GİHU protesto etmek için gerçekleştirdiği siber saldırılarına geniş ölçüde yer vermesidir. Bu üç gazete içinde uluslararası şirket aktörlerine sadece *Sabah* ve *Zaman* gazetesi yer vermiştir ve o kişi ise Türkiye'yi ziyaret eden Google CEO'su Eric Schmidt'dir. Yine her üç gazetede de görünen uluslararası örgütler aktör grubu ise tek kişiden oluşmaktadır: Avrupa Birliği Komisyonu üyesi Stefan Füle'nin sözcüsü Natasha Butler. *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan tek uluslararası aktör ise ABD Dışişleri Bakanlığı'nın demokrasi, insan hakları ve işgücünden sorumlu müsteşar yardımcısı Daniel Baer'dir.

Çerçevelerin Analizi

İçeriklerde yer alan aktör yorum çerçeveleri altı ana kategoriden oluşmaktadır.⁸ Oluşturulan kategoriler, tüm metinlerin bir ön incelemeden geçirilmesi sonucunda geliştirilmiştir ve sırasıyla şunlardır: (1) Sosyo-teknolojik çerçeve (2) Politik çerçeve (3) Hukuki çerçeve (4) Ekonomik çerçeve (5) Sosyo-kültürel çerçeve (6) Diğer. Ana çerçeveleme kategorileri, analizi derinleştirebilmek amacıyla, alt çerçeveleme gruplarına ayrılmıştır.

1. Sosyo-teknolojik çerçeve: Bu kategoride GİHU yeni bir iletişim teknolojisi olarak internetin toplum üzerine olası etkileri bağlamında ele alınmaktadır. Alt gruptakiler aşağıdaki gibidir.

a) Toplumsal ilerleme: İnternete ulusal ve evrensel düzeyde bilgi erişimi, kullanımı ve paylaşımın çok önemli bir aracı olarak yaklaşmaktadır. Toplumun demokratik, ekonomik ve kültürel olarak olumlu yönde gelişmesinde internet önemli bir teknolojik aktör olarak görülmektedir. Türkiye'nin bir bilgi toplumuna dönüşmesinde ve uluslararası rekabette geri kalmamasında internetin önemi vurgulanmaktadır ve GİHU'nun internetin toplumu özgürleştirici ve geliştirici potansiyelinin önünü keseceği savunulmaktadır.

b) İnternetin toplumda yaygınlaştırılması: Genelde BTK ve hükümet üyelerinin kullandığı bir çerçevedir. İnternetteki bazı zararlı ya da tehlikeli içerikler nedeniyle toplumda internete karşı bir çekince olduğu dile getirilmektedir. GİHU ile bu çekincenin ortadan kalkabileceği ve böylece internet kullanımının toplumda yaygınlaştırılmasının mümkün olacağı ileri sürülmektedir.

c) Teknik altyapı uygunluğu: GİHU'nun uygulanması için teknik altyapının ne denli uygun olduğu, ne zaman uygun olabileceği bağlamında GİHU ele alınmaktadır. Servis sağlayıcıların kullandığı bir çerçeve olarak dikkat çekmektedir.

d) Alternatif (teknik) hizmet: Ağırlıklı olarak BTK temsilcilerinin kullandığı bu çerçevede, GİHU topluma sunulan ve kullanımı zorunlu olmayan teknik bir hizmet olarak tanımlanmaktadır. GİHU'nun toplumsal bir ihtiyaca (kullanıcılardan gelen şikayetlere) karşılık bir hizmet olarak tasarlandığı, piyasadaki filtreleme uygulamaların ücretli olmasına karşın GİHU'nun ücretsiz olduğu ve kullanımının tamamen seçime bağlı olduğu gibi özellikler vurgulanmaktadır.

2. Politik çerçeve: Bu çerçeve, GİHU'ya yönelik bir düzenlemenin yapılışına, uygulanma aşamasına ve olası sonuçlarına dair siyasi değerlendirmeleri ve yaklaşımları içermektedir ve iki alt kategoriden oluşmaktadır.

8 Kategorilerin nasıl oluşturulduğuna dair bkz. dipnot 7.

a) Düzenlemenin devlet eliyle merkezi bir şekilde yapılmış olması: Bu grupta en çok öne çıkan alt çerçeve olarak dikkati çekmektedir. Büyük çoğunlukla "internetin sansürlenmesi" olarak ifade edilen bir sorunun varlığına dikkat çekilmektedir. Sorunun kaynağında devletin interneti kontrol altına almak isteğinin yattığı belirtilmektedir. İnternette filtreye dönük bir düzenlemenin devlet tarafından merkezi bir şekilde yapılmasının ve yine devlet eliyle dayatılmasının ülkenin politik rejimine ve toplumun demokratik yapısına tezat bir durum oluşturduğu savunulmaktadır. Böyle bir düzenlemenin isteğe bağlı ve kişiye özel olması ve de internet servis sağlayıcıları gibi siyasi bir ajandası olmayan özel kurumlarca sunulması gerektiği belirtilmektedir.

b) Düzenlemeye toplumsal katılım: Düzenlemeye ilişkin karar alma sürecinde sivil toplum kuruluşlarının ve toplumun çeşitli kesimlerini temsil edenler ile uzmanların katılımı bağlamında konuya yaklaşılmaktadır. Özellikle, düzenlemenin ilk aşamada topluma kapalı bir şekilde oluşturulmuş olması, bazı değişikliklerin yapıldığı ikinci aşamada ise yeterli katılımın olup olmadığı bağlamında çerçevenin içi doldurulmaktadır. Katılımın önemi vurgulanırken, katılımın olup olmadığı yönünde farklı görüşler sergilenmektedir.

3. Hukuki çerçeve: GİHU'nun yasal düzenlenişinin var olan ulusal ve uluslararası yasalara ve evrensel hukuk kurallarına uygunluk durumunun ne olduğu söz konusu edilmektedir. İki alt çerçeveden oluşmaktadır.

a) Yasal dayanaksızlık: Mevcut yasal düzenlemelere atıfta bulunularak, ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkının anayasal bir hak olduğu ve ancak meclis tarafından yasa ile kısıtlanabileceği vurgulanmakta ve BTK'nın internete erişime müdahale ederek, yetkisini aştığı ve yasalara karşı geldiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda GİHU'nun yasal dayanağı olmadığı tartışması yapılmaktadır. Bu çerçeve genel olarak muhalif sivil toplum kuruluşları ve bilişim/internet/teknoloji derneklerince kullanılmaktadır.

b) Tüketici hakkı: GİHU'nun bir tüketici hakkı olduğu ortaya konulmaktadır ve yasal kaynak olarak da Elektronik Haberleşme Kanunu uyarınca çıkarılan Tüketici Hakları Yönetmeliği'nin İnternetin Güvenli Kullanımı başlıklı 10. maddesi gösterilmektedir. Bu maddenin işletmecilere internetin güvenli kullanımına yönelik ücretsiz alternatif hizmet sunma yükümlülüğü getirdiği ifade edilmektedir. Genellikle BTK temsilcilerinin kullandığı bu çerçevelenmede dayanak olarak tüketicilerden gelen internetin güvenli kullanımına yönelik şikayet ve taleplerin varlığına dikkat çekilmektedir.

4. Ekonomik çerçeve: GİHU, ekonomik olarak potansiyel etkileri açısından çerçevelendiği kategoridir. Sadece tek alt kategoriden oluşmaktadır.

a) Ekonomiye etkileri: Özellikle, GİHU'nun uluslararası ticarete ve ülkeye gelecek yabancı yatırımlara potansiyel etkileri konu edilmektedir.

5. Sosyo-kültürel çerçeve: GİHU'ya ilişkin öne çıkan çerçevelerden olan sosyo-kültürel çerçevede GİHU, toplumsal ve kültürel açıdan yaratacağı etkileri, olası faydaları ya da sorunları açısından çerçevelenmektedir. En yaygın kullanılan ana çerçevelerden biridir. Beş alt çerçeveden oluşmaktadır.

a) Çocukların korunması: GİHU'ya dair düzenlemenin en önemli gerekçelerinden biri olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda, GİHU'nun, internetteki pornografi, cinsel istismar, şiddet ve benzeri zararlı içeriklere karşı çocukları koruyabilme gücünün ne olabileceği, olumlu ya da olumsuz yönleri konu edilmektedir.

b) Ailenin korunması: Ailenin bütünlüğüne ve devamına zarar verebilecek internetteki zararlı içeriklerin varlığı ve bunlardan sakınılmasında GİHU'nun önemi ya da rolü açısından konu çerçevelenmektedir.

c) Toplumun milli ve dini değerlerin korunması: GİHU'nun toplumun milli ve dini değerlerini korumak açısından ifade ettiği anlam konu edilmektedir.

d) Tek tip toplum dayatması: Genel olarak GİHU, AKP'nin kendi kafasındaki tek tip aile, çocuk ve vatandaş prototipini toplumun geneline ideolojik bir biçimde dayatması şeklinde ele alınmaktadır. Devlet tarafından yapılan GİHU ve benzeri düzenlemelerin toplumun çok kimlikli yapısına uygun olmadığı ve bir "demokratik saygısızlık" olduğu vurgulanmaktadır.

e) Genel toplumsal ve kültürel sorunlar: GİHU ile ilişkilendirilen adı belirtilmemiş ya da genelleştirilerek belirtilmiş çeşitli toplumsal ve kültürel sorunları içermektedir.

6. Diğer

Tablo 2. Çerçevelemeler (%)

	<i>Sabah</i>	<i>Hürriyet</i>	<i>Cumhuriyet</i>	<i>Zaman</i>
Politik çerçeve	37.4	40.8	48.1	23.6
Devlet eliyle merkezi düzenleme (sansür)				
<i>Olumlu</i>	9.3	3.9	2.5	4.7
<i>Olumsuz</i>	18.8	30.4	38.0	14.2
<i>Nötr</i>	5.3	3.9	2.5	3.5
Düzenlemeye toplumsal katılım eksikliği				
<i>Olumlu</i>	-	1.3	-	-
<i>Olumsuz</i>	2.7	-	5.1	1.2
<i>Nötr</i>	1.3	1.3	-	-
Sosyo-kültürel çerçeve	24.0	28.9	16.4	37.0
Çocukların korunması				
<i>Olumlu</i>	12.0	3.9	-	26.9
<i>Olumsuz</i>	1.3	6.6	5.1	-
<i>Nötr</i>	1.3	1.3	-	1.2

Ailenin korunması	<i>Olumlu</i>	-	1.3	-	3.3
	<i>Olumsuz</i>	-	-	-	-
	<i>Nötr</i>	-	-	-	-
Toplumun milli/dini değerlerinin korunması	<i>Olumlu</i>	-	-	-	1.2
	<i>Olumsuz</i>	-	1.3	-	-
	<i>Nötr</i>	-	-	-	-
Tek tip toplum dayatması (ahlak-yaşam tarzı)	<i>Olumlu</i>	-	1.3	-	-
	<i>Olumsuz</i>	2.7	9.2	10.0	-
	<i>Nötr</i>	-	-	-	-
Genel toplumsal ve kültürel sorunlar	<i>Olumlu</i>	2.7	1.3	1.3	4.4
	<i>Olumsuz</i>	2.7	2.7	-	-
	<i>Nötr</i>	1.3	-	-	-
Sosyo-teknolojik çerçeve		13.3	15.8	13.9	19.1
Toplumsal gelişim	<i>Olumlu</i>	-	-	1.3	-
	<i>Olumsuz</i>	-	2.7	2.5	-
	<i>Nötr</i>	-	1.3	-	-
İnternetin toplumda yaygınlaştırılması	<i>Olumlu</i>	-	-	1.3	3.3
	<i>Olumsuz</i>	-	-	-	-
	<i>Nötr</i>	-	-	-	2.2
Teknik altyapı uygunluğu	<i>Olumlu</i>	-	-	-	-
	<i>Olumsuz</i>	-	1.3	-	-
	<i>Nötr</i>	-	1.3	1.3	-
Alternatif (teknik) hizmet	<i>Olumlu</i>	10.7	7.9	1.3	12.4
	<i>Olumsuz</i>	1.3	1.3	1.3	-
	<i>Nötr</i>	1.3	-	4.9	1.2
Hukuki çerçeve		12.0	11.9	19.0	14.7
Yasal dayanaksızlık	<i>Olumlu</i>	1.3	-	1.3	2.4
	<i>Olumsuz</i>	3.9	6.6	13.9	3.2
	<i>Nötr</i>	1.3	-	-	-
Tüketici hakkı	<i>Olumlu</i>	4.2	5.3	2.5	9.1
	<i>Olumsuz</i>	1.3	-	1.3	-
	<i>Nötr</i>	-	-	-	-
Ekonomik çerçeve		5.3	-	-	-
Ekonomiye etkileri	<i>Olumlu</i>	-	-	-	-
	<i>Olumsuz</i>	5.3	-	-	-
	<i>Nötr</i>	-	-	-	-
Diğer çerçevelemeler		8.0	2.6	2.6	5.6
	<i>Olumlu</i>	-	-	-	5.6
	<i>Olumsuz</i>	5.3	1.3	1.3	-
	<i>Nötr</i>	2.7	1.3	1.3	-
Toplam		100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 2’de görüleceği üzere politik çerçevenin, incelenen dört gazetenin üçünde -*Cumhuriyet*, *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinde- en çok kullanılan alan aktör çerçevesi olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle *Cumhuriyet* (yüzde 48.1) ve *Hürriyet* (40.8) gazetesinde çok daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. *Zaman* gazetesinde ise politik çerçevelemenin diğer gazeteler kadar yüksek bir orana (yüzde 23.6) ulaşmadığı görülmektedir. Bu çerçeveleme kapsamı içinde öne çıkan alt çerçeveleme ‘devlet eliyle düzenleme (sansür)’dür. Gazeteler genelinde köşe yazarları, sivil toplum kuruluşları, bilişim/internet/teknoloji dernekleri ve akademisyenlerce kullanıldığı gözlenmiştir ve baskın şekilde GİHU bir sansür uygulaması olarak görülmekte ve olumsuz yaklaşılmaktadır. Olumsuz yaklaşımların oranı *Cumhuriyet*’te yüzde 38.0, *Hürriyet*’te yüzde 30.4, *Sabah*’ta yüzde 18.8’dir. *Sabah* ve *Zaman* gazetesinde ise olumsuz yaklaşımların oranı olumlulara (sansür değildir vb.) göre daha düşük olmakla beraber, olumlu ve olumsuz kategorileri aralarındaki fark diğer iki gazetede kadar yüksek değildir. Bu durumun önemli nedenlerinden biri bu çerçevelemenin kullanıldığı bağlamın farklılığıdır. Özellikle *Zaman* gazetesinde yer alan aktörler tarafından bu çerçevelemenin, çoğunlukla GİHU’ya getirilen sansür eleştirilerinin yanlışlığını ortaya koymak ve düzenlemeyi desteklemek üzere yapıldığı görülmüştür.⁹ Dolayısıyla, bir savununun yapılabilmesi durumu neye karşı savunuyu yapıldığının belirtilmesini de gerektirdiğinden, olumsuz görüşler, bazen bu görüşlerin sahipleri ile birlikte içerikte yer alabilmiştir. Politik çerçeveleme kapsamındaki bir diğer alt çerçeveleme olan ‘düzenlemeye toplumsal katılım’a ise görece düşük oranda rastlanmıştır. Genel olarak GİHU’ya dair düzenlemeye sivil toplum katılımının eksik olduğunun ifade edildiği çerçevelemenin çoğunlukla sivil toplum örgütleri ve bilişim/internet/teknoloji dernekleri tarafından kullanılmakta olduğu gözlenmiştir.

Gazeteler genelinde ikinci en çok görülen aktör yorum çerçevesi sosyo-kültürel çerçevedir. GİHU’yu toplumsal ve kültürel olası etkileri ve sonuçları açısından ele alan yaklaşım ve değerlendirmeleri kapsayan bu çerçevelemenin en çok görüldüğü gazete ise *Zaman*’dır (yüzde 37.0). Ardından *Hürriyet* (yüzde 28.9) ve *Sabah* (yüzde 24.0) gelmektedir. *Cumhuriyet* gazetesi ise diğer üç gazeteye göre bu çerçevelemenin en az (yüzde 16.4) görüldüğü gazetedir. Sosyo-kültürel çerçeveleme kapsamında GİHU’nun en çok ‘çocukların korunması’ alt çerçevesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum özellikle *Zaman* gazetesi için geçerlidir ve dikkat çekici oranda GİHU’ya olumlu yaklaşılmaktadır. Çerçeveyi kullananlar ise genellikle, BTK temsilcileri, hükümet üyeleri ve gazetecilerdir. *Cumhuriyet*’te ise ‘çocukların korunması’ alt çerçevesinin düşük oranda kaldığı ve GİHU’ya yaklaşımın bütünüyle olumsuz olduğu görülmektedir. (GİHU’nun çocukların korunması için yeterli olamayacağı ya da en doğru yol olmadığı, içerdiği başka önemli sakıncalar nedeniyle de tercih edilmemesi gerektiği vb. gerekçelerle olumsuzlanmaktadır.) *Cumhuriyet*’te sosyo-kültürel çerçeveleme kapsamında ‘tek tip toplum dayatması (ahlak-yaşam tarzı)’ en çok kullanılan

9 Örn. Bkz. “Amaç Sansür Değil Güvenli Hizmet” *Zaman*, 5 Mayıs 2011, s. 20; “BTK Başkanı Sordu: Sansür İnternetin Neresinde?” 6 Mayıs 2011, s. 3; Ekrem Dumanlı, “Sansür Tartışması Gerçeği Filtreliyor”, *Zaman*, 17 Mayıs 2011, s.8.

(yüzde 10.0) alt çerçevedir. Yaklaşımlar ise bütünüyle olumsuzdur. Genel olarak siyasi iktidarın GİHU ile kendi ideolojisine uygun olarak toplumu tek tipleştirmeye çalıştığı ifade edilmekte ve olumsuzlanmaktadır.¹⁰ Aynı çerçevelenmenin yaygın olarak görüldüğü bir diğer gazete *Hürriyet*'tir ve burada da çok büyük oranda (yüzde 9.2) olumsuz olarak ele alınmıştır. Olumsuzlama gerekçeleri benzerdir. *Sabah*'ta bu çerçevelenmenin çok az (yüzde 2.7) ve sadece olumsuz olarak kullanıldığı görülürken, *Zaman*'da bu çerçevelenmeye hiç rastlanmamıştır. Diğer alt çerçeveleme olan 'ailenin korunması' düşük kullanımlı bir çerçevedir. Yaklaşımlar *Zaman*'da tamamen olumlu iken *Cumhuriyet*'te bütünüyle olumsuzdur. Toplumun milli ve dini değerlerinin korunması¹¹ alt çerçevelenmesine sadece *Zaman*'da (yüzde 1.2 ve olumlu) ve *Hürriyet*'te (yüzde 1.39 ve olumsuz) rastlanmıştır.

Üçüncü sırada hukuki çerçeveleme gelmektedir. Bu çerçevelenmenin en çok görüldüğü iki gazete *Cumhuriyet* (yüzde 19.0) ve *Zaman*'dır (yüzde 14.7). *Hürriyet* (yüzde 11.9) ve *Sabah* (yüzde 12.0) ise birbirlerine yakın oranlara sahiptirler. *Cumhuriyet*'te ve *Zaman*'da her ne kadar konuyu hukuk açısından ele alan aktör çevreleri daha çok görülse de nitelikleri farklıdır. Öncelikle *Cumhuriyet*'te 'yasal dayanaksızlık' alt çerçevesi daha yaygın olarak kullanılmaktadır ve ağırlıklı olarak yasal dayanağı olmadığına dair olumsuz ifadeler (yüzde 13.9) yer almaktadır. *Zaman*'da aktörlerin GİHU'yu 'tüketici hakkı' (yüzde 9.1) kapsamında değerlendiren ifadeleri yer almaktadır ve bunlar bütünüyle olumludur. Bu durum hukuksal boyutta yaşanan karşıt tartışmaların hangi eksenler üzerinden yürütüldüğü hakkında izlenimler de vermektedir. Bir yanda, genel olarak sivil toplum örgütleri ve akademisyenler tarafından GİHU'nun var olan yasal düzenlemelere aykırı olduğu ve BTK'nın yasal olarak yetkisini aştığı ve dolayısıyla GİHU'nun yasal meşruiyeti olmadığı iddiaları bulunmaktadır. Diğer yanda, GİHU'nun bir tüketici hakkı olduğu söylemi kullanılarak, yasal açıdan meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Gazetelerde en çok yer alan dördüncü aktör yorum çerçevesi sosyo-teknojik çerçevelemedir ve görülme sıklığı açısından gazeteler arasında oransal olarak radikal bir fark görülmemektedir: *Sabah* yüzde 13.3, *Hürriyet* yüzde 15.8,

10 Tek tipleştirmenin hedefi hakkında bazen İran'daki 'helal internet' uygulamalarına atıfta bulunulduğu ve bu yönde endişe içeren değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. Bkz. Özgen Acar, "Helal İnternet", *Cumhuriyet*, 6 Mayıs, 2011, s.9; Nilgün Cerrahoğlu, "Helal İnternet Çağına GİRerken", 31 Mayıs 2011, s.8; "İnternette İran'ın İzindeyiz", 5 Mayıs 2011, s.6. Benzer kaygılar diğer gazetelerde de yer alan aktörlerce de ifade edilmektedir. Örn. Ahmet Hakan Türkiye'deki toplumsal yapının renkliliğine dikkat çekerek, "Bugünkü iktidar yerini sağlamlaştırdıkça, oy oranını arttırdıkça kendi ahlak anlayışını adım adım hayata geçiriyor. Bu açıdan filtrelere itiraz ediyorum" demektedir (*Hürriyet*, 1 Haziran 2011, s. 6). Sabah yazarları Ayşe Özyılmaz ve Haşmet Babaoğlu ise özgürlükleri sınırlayıp, bireyselliği ve farklılıkları yok edeceği nedeniyle karşı çıkmaktadır (*Sabah*, 4 Mayıs 2011 ve 5 Mayıs 2011).

11 Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) İnternet Daire Başkanı Osman Nihat Şen, GİHU'nun gereği ve önemine değinirken TİB'e gelen kullanıcı şikayetleri arasında milli-dini değerlere saldırıda bulunan sitelerin engellenmesine dair istekler olduğundan söz etmektedir. Bkz. "Filtre Tartışmalarına Katıldı: Zorlama Yok, Özgürlükler Korunuyor", *Zaman*, 29 Mayıs s.3.

Cumhuriyet yüzde 13.9, *Zaman* yüzde 19.1. Bir alt çerçeveleme kategorisi olan 'alternatif-teknik hizmet' en öne çıkan çerçevedir. Genel olarak BTK temsilcileri tarafından kullanılan bu çerçevenin en yaygın yer aldığı gazete *Zaman* gazetesidir (yüzde 12.4) ve çoğunlukla GİHU'nun ele alınışı olumludur.

GİHU'nun ekonomik olarak potansiyel etkileri açısından çerçevelendiği ekonomik çerçevelemeye sadece *Sabah* gazetesinde rastlanmıştır. GİHU'nun Türkiye'ye gelecek uluslararası yatırımın önünün kapatabileceği endişeleri ifade edilmektedir.¹²

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada incelenen gazeteler aracılığıyla yazılı basındaki GİHU'ya dair haber ve yazılarda hangi aktörlerin ve aktör çerçevelerinin yer aldığının incelenmesi amaçlanmıştır. Böylece, genelde yazılı basının, özelde ise ele alınan gazetelerin, sivil toplum başta olmak üzere toplumun farklı kesimlerine ve düşüncelere ne denli açık olduğunun ve yurttaşların kamusal alana katılımına ne denli aracılık ettiğinin, ayrıca yazılı basında GİHU'ya ilişkin hangi söylemlerin daha ağırlıklı olarak yer aldığının ortaya konmasına çalışılmıştır. İncelenen gazetelerde yer alan aktörlerin çeşitliliğine bakıldığında GİHU'ya dair en fazla görünürlük kazanan (kendisi yorum yapan, bilgi veren, konuşan) grubun gazeteciler olduğu görülmektedir. Özellikle *Sabah* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde oran daha yüksektir. Yazılı basının gazeteciler tarafından yoğun bir şekilde kaplanmış olması, kamusal alana toplumsal katılımının sağlanması açısından sorunlu görülmektedir. Gazetecilerin hemen ardından, BTK temsilcileri, *Cumhuriyet* hariç olmak üzere, GİHU ile ilgili haber ve yazılarda en çok görünen ikinci aktör grubu olarak gelmektedir. Ana akım gazeteler olarak değerlendirilebilecek yüksek tirajlı *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinin daha çok okuyucuya ulaştığı ve konuyla ilgili kamuoyunun oluşmasına potansiyel etkisinin büyüklüğü düşünüldüğünde bu durum daha fazla önem kazanmaktadır. Diğer yandan, GİHU ile ilgili siyasi iktidarın politikasını, herhangi bir siyasi ya da ekonomik çıkar gütmeyen sadece toplumun gereksinimleri ve istekleri doğrultusunda etkilemesi beklenen STK/toplumsal hareketler, gazeteler genelinde en çok yer alan üçüncü aktör grubudur. Ancak burada gazeteler arasındaki farklar dikkat çekmektedir. Özellikle *Sabah*'da BTK grubu yüzde 28'lik bir görünürlüğe sahipken, STK/toplumsal hareketler sadece yüzde 6'lık bir görünürlük yakalayabilmiştir. *Zaman* ve *Hürriyet*'te ise STK/toplumsal hareketler grubunun oranı BTK grubunun ancak yarısı kadardır. Burada STK/toplumsal hareketlerin oranının BTK'dan yüksek olduğu (yaklaşık iki katı) tek gazete *Cumhuriyet*'tir. *Sabah* ve *Zaman*'da sanatçılara hiç rastlanmazken,

12 *Sabah*'ta Timur Sert imzalı haberde Serbest Komünikasyon İşletmecileri Derneği ve bazı internet servis sağlayıcıların endişeleri aktarılmakta ve "Türkiye'yi dijital ipek yoluna çevirecek veri merkezi, veri borsası projeleri BTK'nın filtreleme ve yasaklama kararlarına kurban" olduğu ve yatırımlar başka ülkelere kaydığı ifade edilmektedir ("İnternet Yasakları Yatırımı Kesiyor" *Sabah*, 6 Mayıs 2011). Benzer bir kaygı köşe yazarı Şeref Oğuz tarafından Google'nın yapacağı yatırımlar için dile getirilmektedir ("İnternet Filtresi İyi Fikir Değil", *Sabah*, 21 Haziran 2011).

benzer şekilde yasama ve bilişim/internet/teknoloji dernekleri gibi mevcut siyasi iktidardan farklı söylem üretme potansiyeli olabilecek aktör grupları ya çok az yer almıştır ya da hiç yer almamıştır.

Gazeteler genelinde GİHU'ya dair en çok hangi çerçevelerin kullanıldığına bakıldığında, karşımıza politik çerçeve çıkmaktadır. Bu da GİHU'nun kamuoyunda daha çok politik bir konu olarak algılandığı ve bu bağlamda tartışıldığını göstermektedir. Özellikle de GİHU devlet eliyle merkezi bir şekilde düzenlenmiş sansür olarak algılanmış ve bu yönde uygulamayı olumsuzlayan görüşler basında ağırlıklı olarak yer almıştır. Ardından, yine gazeteler genelinde, sırasıyla sosyo-kültürel çerçeve, hukuki çerçeve, sosyo-teknolojik çerçeve ve ekonomik çerçeve gelmektedir. Sosyo-kültürel çerçeveleme kapsamında ise GİHU'nun en çok çocukların korunması bağlamında ele alındığı görülmektedir. Ancak, genel görünüm böyle olmakla birlikte burada da gazeteler arasında farklar bulunmaktadır ve gazetelerin ideolojik yaklaşımlarına ya da yayın politikalarına göre yukarıda anılan sıralama değişebilmektedir. Örneğin *Zaman*'da, diğer üç gazeteden farklı olarak, en sık görülen aktör çerçevesi sosyo-kültürel çerçevedir. Bu kapsamda çocukların korunması öne çıkmaktadır ve GİHU çocukların korunması bağlamında olumlu değerlendirilmektedir. Yine bu gazetede GİHU bir sansür düzenlemesi olarak yaklaşan (olumlu ya da olumsuz) aktör çerçevelerinin oranı çarpıcı şekilde azdır. Bir anlamda *Zaman* diğer gazetelerin geniş yer verdiği sansür söylemini dışlayarak, ona söylem alanını kapatmaktadır. Bu şekilde bakıldığında, *Cumhuriyet* ise sosyo-kültürel çerçevelemelere ('tek tip toplum (ahlak/yaşam tarzı) dayatması' çerçevesi hariç) söylem alanını kapatmıştır. *Hürriyet* ve *Zaman* gazetelerindeki çerçevelerinin oransal dağılımda önemli ölçüde benzerlikler görülmekle birlikte, aynı çerçevenin olumlu ve olumsuz kullanımlarını açısından farklılıklar vardır. *Hürriyet* GİHU'ya daha muhalif söylemlere yer verirken, *Sabah* görece olarak daha destekleyici söylemlere yer vermiştir.

Özetle, tüm gazetelerde belli aktör grupları lehine yoğunlaşmalar görülmekle birlikte *Sabah*, *Zaman* ve *Hürriyet* gazetelerinde siyasi iktidara yakın aktörlerin daha çok yer aldığı görülmektedir. Bu durum özellikle *Sabah* ve *Zaman* gazetelerinde daha net görülebilmektedir. Sivil topluma, bürokratlardan ve siyasi iktidar partisinin üyelerinden daha çok yer veren tek gazete *Cumhuriyet*'tir. Genel olarak dört gazete üzerinden yazılı basındaki GİHU'ya dair başat çerçevelemelerin hangileri olduğuna bakıldığında, temelde ikili bir karşıtlık üzerinden işleyen dört söylemin mücadele halindeki varlığı dikkat çekmektedir. İlki, internet sansürü ile çocukların korunması söylemlerinin karşıtlığı üzerinden işlemektedir. İkincisi ise GİHU'nun hukuki meşruiyeti tartışması üzerinden yürümektedir. Burada GİHU'nun temel hak ve özgürlüklere ve mevcut yasalara aykırı olduğu, dolayısıyla da yasal olmadığı iddialarına karşı ve GİHU'nun bir tüketici hakkı olduğu ve yasalarda da yeri olduğu iddiası bulunmaktadır.

Kaynakça

Basın İlan Kurumu (2011), **Tiraj Raporu**, <http://www.bik.gov.tr/web/index.php>, 05.10.2011.

BATESON Gregory (1972), **Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution and Epistemology**, Chicago University Press.

BENFORD D. Robert ve SNOW A. David (2000), "Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment", **Annual Review of Sociology**, 26: 611-639.

BENHABİB Seyla (1996), "Kamusal Alan Modelleri", **Cogito**, 8: 238-258.

CHONG Dennis ve DRUCKMAN N. James (2007), "Framing Theory", **Annual Review Political Science**, 10:103-26
<http://faculty.wcas.northwestern.edu/~jnd260/pub/Chong%20Druckman%20Annual%20Review%202007.pdf> 10.02.2012.

DAHLGREN Peter (2012) "Kamusal Alan ve Medya: Yeni Bir Dönem mi?" içinde **Kamusal Alan**, Der. Eric Darheux, Çev. Hüseyin Köse, İstanbul, Ayrıntı Yayınları: 45-58.

DEWEY John (1985), **The Public and Its Problems**, Athens, Ohio, Swallow Press.

DOĞANAY Ülkü (2003), **Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek**, Ankara- İstanbul, İmge Yayınevi.

ENTMAN M. Robert (1993), "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", **Journal of Communication**, 43 (4) ss. 51-58. http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/POLI891_Sp11/articles/J-Communication-1993-Entman.pdf , 21.02. 2012.

GAMSON A. William ve MODIGLIANI, Andera (1989), "Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach," **American Journal of Sociology**, 95 (1): 1-37.

GERAY Haluk (2006), **Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi.

GERHARDS J. ve M.K. SCHAFER (2010), "Is the Internet a Better Public Sphere? Comparing Old and New Media in the USA and Germany", **New Media & Society**, 12(1): 143:160.

GITLIN Todd (1980), **The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left**. Berkeley, CA, University of California Press.

GOFFMAN Erving (1974), **Frame Analysis**, New York, Harper and Row.

HALL Stuart (1982), "The Rediscovery of Ideology: Return to the Represented in Media Studies". İçinde **Culture, Society and the Media**, ed. M Gurevitch, T. Bennett, J. Curon, J. Woolacott, ss. 56-90. New York, Methuen.

İnternetin Güvenli Kullanımına İlişkin Usul ve Esaslar, <http://akgul.bilkent.edu.tr/BTK/BTK-guvenli-internet.pdf>, 22.07.2011.

IYENGAR Shanto (1991), **Is Anyone Responsible?: How Television Frames Political Issues**, Chicago IL, University of Chicago Press.

KRIPPENDORFF Klaus (2004), **Content Analysis: An Introduction to Its Methodology**, California, Thousand Oaks, Sage Publications.

MEB, **Gazetecilik Alanı: Haberin Nitelikleri**, 21.08.2011. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul_pdf/321GM0005.pdf, 26.4.2012.

ÖZBEK Meral (2004) "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", İçinde **Kamusal Alan**, Ed. M. Özbek, İstanbul, Hil Yayın, ss. 19-89.

SCHEUFELE A. Dietram (1999), "Framing as a Theory of Media Effects", **Journal of Communication**, 49 (1): 103-122. <http://www.asc.upenn.edu/usri/ogandy/C45405%20resources/Scheufele%20framing%20as%20effects.pdf> 25.09.2011.

SNOW A. David ve BENFORD D. Robert (1988), "Ideology, Frame Resonance and Participant Mobilization", **International Social Movement Research**, 1: 197-217.

TRAUDT J. Paul (2005), **An Introduction to the Study of Media: Content and Audience Analysis**, Boston, Allyn ve Bacon.